

EPISTOKRASİNİN ANALİZİ VE DEMOKRASİYE KATKILARI

Analyses of Epistocracy and it's Contributions to Democracy

Doç. Dr. Mehmet Ali ZENGİN*

Geliş Tarihi:24.04.2019 Kabul Tarihi:04.06.2020

ÖZET

Epistokrasi, seçmenin siyasi sistem içerisinde bilgi düzeyinin yüksek olmasına ve sorumlu davranmasına dayanır. Günümüz dünyasında, demokrasi en çağdaş ve en popüler yönetim biçimi olarak kabul görmektedir. Demokratik süreçlerin işleminde ana aktör olan halktır. Temel kamu politikaların belirlenmesi, halkın seçtiği parlamenterler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu noktada, halkın seçimlerde doğru tercihler yapmış olması temel politikaların başarısı için önemlidir. Bu nedenle epistokrasi seçmenin bilinç düzeyinin artmasını amaçlar. Seçmenin bilinç düzeyinin artması daha isabetli siyasi kararlara erişimi sağlayacaktır. Seçmenin kullandığı oyun sorumluluğunu taşıması gerekir. Diğer yandan, seçmen davranışlarının analizi epistokrasi çalışmalarında önemli bir etkidir. Epistokrasi, seçmenin rasyonel olmayan davranışları üzerinde durur ve bu davranışların doğru netice alınması için düzeltilmesine çabalar. Bu noktada epistokrasi, bilgili seçmen düşüncesi altında fazladan güç oluşturmak suretiyle parlamentolara katkı sağlayabilir. Epistokrasi seçimlerin önemini göstermek için seçmenlere eğitim verilmesine destek verir. Epistokrasi, seçmenlerde bazı nitelikler arayıp siyasi sistemde bazı ölçüler arayabilir. Epistokratik ölçülere pek çok eleştiri yöneltilmekle birlikte demokrasi dahi bünyesinde "seçmen olma yaşı" gibi bazı doğal epistokratik sınırlar barındırmaktadır. Sonuç olarak, makalede epistokratik sınırların demokrasi üzerindeki bazı etkileri incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Epistokrasi, Seçim, Bilgi, Parlamento.

ABSTRACT

Epistocracy bases on high level knowledge and responsible behavior of voter in political system. Democracy is accepted as most popular and most contemporary regime in our world. Public, is main actor in management of democratic process. Defining of main public politics occur via voted members of parliament. In this point, right choice of people is important for success of main politics. For this reason, Epistocracy aims to rise level of voters consciousness. Rising of voters consciousness provides to reach more appropriate political decisions. Voters should bear responsibility of their votes. On the other hand, analyses of voters' behaviors is important factor for conducting a research about Epistocracy. Epistocracy emphasizes on irrational behaviors of voters and endeavors to correct these behaviors for successful result. In this point, Epistocracy can contributed parliaments via creating extra force under the consideration of wise voter. Epistocracy supprt to give education to voters for demonstrating importance of elections. Epistocracy can seek some qualificaitons for voters and some criterias for political system. There are many critiques for epistocratic criterias, but democracy contains some natural epistocratic criterias just like "age of being voters." Finally, there are analyzes about some effects of epistocratic limits on democracy in this article.

Keywords: Democracy, Epistocracy, Election, Knowledge, Parliament.

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, e-posta: malizengin@ybu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1263-5102.

GİRİŞ

Epistokrasi yani bilginin yönetimi olarak dile getirilen yaklaşım demokrasinin farklı açılardan ele alınabileceğini göstermektedir. Buna göre epistokrasi kavramı demokrasinin kapsamına dair bazı tartışmaları ortaya çıkartmaktadır. Seçmen çoğunluğunun tercihlerinin ne yöne doğru gerçekleştiği ve bu eğilimin ortaya çıkarttığı sonuçların başarı ya da başarısızlıkları ve bunun nedenleri üzerinde durulmaktadır. İşte epistokrasi seçmen tercihlerinin olumsuz sonuçlarını yine seçmenin kendisinde, yani yeterliliğinde aramaktadır. Bu yaklaşım aslında “profesyonel seçmen” arayışına yönelmekte ve bunu bir hekimin bilgisiyle mesleğini icra etmesi gibi düşünmektedir. Buna göre seçmen de toplumun tümünü etkileyecek olan tercihlerinde temel bir bilgi seviyesine sahip olmalıdır. Aksi durumda alınacak kararların sıhhati ve başarılı neticeler verebilmesi risk altına girebilecektir. Örneğin oy verme eğiliminin sezgisel ve anlık olduğu bir politik zeminde ortaya çıkan olumsuz durumdan bütün seçmenler etkilenecektir. Bu durumda da daha bilinçli seçmen kitleleri, oy verme bilincine sahip olmayan seçmenlerin ihmali yaklaşımlarına kurban gidebilmektedir. Bununla birlikte seçmenler arasında bilgi farklılıkları temelinde bir sınıflandırma yapabilmek oldukça güç bir durumdur. Zira seçmenlerin hangi konularda ve ne tür bir elemenden geçirileceği büyük bir belirsizliktir. Ancak seçmenlerin tercihlerini bilinçli ve siyasi gerçeklere uygun olarak kullanmaları da doğru neticelerin alınabilmesinde göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Epistokrasi ile ortaya atılan düşünceler genel bir tartışma ortamı oluştursa da kaynaklar ve ileri sürülen öneriler bakımından aslında konu oldukça sınırlı bir alana sıkışmış durumdadır. Kanaatimizce konu oldukça güncel bir konu olup ilerleyen zamanlarda da tartışmaların devamı gelecek niteliktedir. Buna göre demokrasi ve kurumları, sabit ve belirli kalıplara oturtulmuş bir vaziyetten, sorgulanır bir hale dönüşmektedir. Bu noktada demokrasiyi ya da siyasi katılımı toplumun tümüne yaymak zaten hali hazırda mümkün değildir. Örneğin seçmen olmanın şartlarını taşımayan bireyler zaten siyasi katılımdan mahrum olacaklardır. Bu durum bile aslında başlı başına epistokratik bir yaklaşım örneği ortaya koymaktadır. Epistokrasi tartışmaları siyasi güç kullanımının belirlenmesinde daha profesyonel bir yaklaşım sergilenmesine dayanmaktadır. İlk bakışta epistokrasi seçkinci ya da elitist bir yaklaşım olarak görülebilir. Ancak bu değerlendirme son derece yüzeysel bir değerlendirme olacaktır. Bu nedenle konu pek çok açıdan ele alınıp olumlu ve olumsuz özellikleriyle birlikte düşünülmelidir. Ortaya konulan çalışma bu amaca hizmet etmektedir.

1. Epistokrasi Kavramı

Epistokrasi kavramı “episteme” şeklinde Yunanca bir kökene dayanmaktadır. Buna göre “episteme” bilgi anlamına gelmektedir. Bu durumda epistokrasi kısaca bilginlerin yönetimi ya da bilgi temelli yönetim şeklinde dile getirilebilir. Epistokratik yönetim biçimi zenginlerin yönetimine yani plütokrasiye

(plutocracy), mülk sahiplerinin yönetimine yani timokraziye (timocracy), dar bir zümrenin yönetimine yani oligarşiye (oligarchy), ruhbanların yönetimine yani teokraziye (theocracy) ve nihayet özünde halkın yönetimi olan demokrasiye bir alternatif oluşturmaktadır. Bununla birlikte epistokrasinin farklı versiyonları ve dereceleri bulunmaktadır. Burada ise epistokrasinin genel karakteri üzerinde durulmakta olup belirli başlı farklılıklara değinilmektedir. Epistokrazi kavramı, yeni türetilen bir kavram olmakla birlikte kavramın içeriğine duyulan ihtiyaç daha önceden dile getirilmiştir. Teknokrazi bir epistokrazi türü olarak değerlendirilse de ikisi aslında farklı kavramlardır. Bu noktada teknokrasinin toplumsal meşruluğu zayıf görülmekte ve uzak durulan bir kavram olarak karşılık bulmaktadır.¹

Diğer bir açıdan epistokrazi bilginin yönetimi anlamına gelmektedir. Buna göre iktidarı kullanma gücü, seçimlerde dahil olmak üzere, bireylerin yararına olarak taksim edilmektedir.² Epistokrazi demokrasi ilişkisi çok farklı açılardan farklılık gösterse de tipolojik olarak en belirli farklılık modern öncesi ve modern dönem şeklinde tezahür etmektedir. Toplumlardaki tüm sosyolojik farklılıklara ve değişime karşın dönüşüm temelde üç noktada gerçekleşmiş ya da gerçekleşecektir. Bunlar sırasıyla sanayi devrimi, demokratik devrim ve meritokratik devrim şeklindedir. İşte epistokrazi temelde bu sonuncu devrim yani bilgi ve liyakat devriminin kurumsallaşmış adıdır.³

Epistokrazi yaklaşımı, aslında felsefe tarihinin başlangıcına dayanmaktadır. Platon'un filozof kral yaklaşımı ya da Aristoteles'in bilgelerin yönetimini esas alan yaklaşımları, modern öncesi epistokrasinin iyi bilinen örneklerini oluşturmaktadır. Bu örnekler, o dönem için genel kabul görmüş ve demokrasinin yerini alacak yaklaşımlar olmamakla birlikte daha modern dönemlerde Roma Cumhuriyetinden, İtalyan şehir devletlerine kadar epistokratik uygulamaların olduğu bilinmektedir. Bugün ise Avrupa Birliğinde ortak politika ve kurumsal ayarlamalar bakımından bilgi ya da bilginler yönetiminin esas alındığı dile getirilmektedir.⁴

2. Epistokrazi ve Demokrasi Arasındaki İlişki

Bilindiği üzere demokrasi yaklaşımları doğrudan ve temsili demokrasi olarak sınıflandırılabilir. Buna göre seçmenler doğrudan demokraside kendi menfaatlerini doğrudan tayin edebilme hakkına sahiplerdir. Ancak yine menfaatleri gereği seçimden imtina da edebilirler.⁵ Oysa temsili demokraside

---

¹ HOLST, Cathrine, Epistocracy: Conceptual Clarifications, www.uio.no/english/research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/seminars/2011/papers-yale-2011/Yale-Holst.pdf (E.t.06.02.2019)

² LEMIEUX, Pierre, Power to the Knowers, Regulation Vol. 40, 2017, s.54.

³ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications, (E.t.06.02.2019)

⁴ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications, (E.t.06.02.2019)

⁵ SEROTA, Michael; LEIB Ethan J., The Political Morality of Voting in Direct Democracy, 97 Minnesota. Law Review, Vol.97, 2013, s. 1619-1620.

siyasi temsil, siyasetin moral değerleriyle sınırlıdır. Bunula birlikte temsili demokrasilerde salt politika uğruna da kararlar alınabilmektedir.⁶ Epistokrasi ve demokrasi ilişkisi ise günümüz demokratik toplumlarının analizinde kullanılmaktadır. Buna göre bu ilişki demokrasinin kalitesini ortaya çıkartacaktır. Bu noktada teknokrasi kavramı ile epistokrasi arasındaki farklılığın da sergilenmesinde fayda bulunmaktadır. Teknokrasi aslında epistokrasinin bir türü veya görünüm biçimidir. Zira teknokraside de dar bir kapsamda da olsa, bilgi temelli bir karar olma mekanizması söz konusudur. Burada da alınan kararlar halkın dışında yer alan, teknik bir uzmanlar kesimince alınmaktadır. Buna göre bu uzmanlar, hukukun kendilerine çizdiği sınırlar dahilinde teknik bir konuda karara varmaktadır. Teknokrasiye yönelik sert eleştiriler olmasına karşın epistokrasinin yeterli ve meşru bir zeminde kurumsallaştırılması halinde kabullenilebilecek bir yaklaşım olacağı düşünülmektedir.⁷ En azından biyo-etik gibi özel alanlarda politika belirlenmesine, makul ve bilinçli olan sınırlı bir seçmen grubunun katılması uygun görülmemekte olup aksi halde istenmeyen sonuçların ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir. Bu noktada biyo-etik konularında belirlenecek politikaların mümkün olduğunca demokratik ve katılımcı olmasının yanı sıra epistokratik yaklaşımların da uygulanmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.⁸ Bu noktada biyo-teknolojik gelişmeler sayesinde insanların bilgi tutma kapasitesinin genişletilmesi hedeflenmektedir. Bu epistokratik ilerleme sayesinde bireyler teorik, pratik ve moral değerlerle ilgili geniş bilgilere sahip olabilecektir.⁹

Epistokrasi kavramı, demokrasinin seçmeni güçlü kılma ve seçimin sonuçları bakımından daha etkin adımların atılmasını sağlama konusunda yeterli olmadığı düşüncesine dayanmaktadır. Buna göre demokrasi içerisinde daha güçlü bir yönetim formuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bakımdan sistemin önceliği, politik bilgi sahibi seçmen sayısını en üst seviyeye çıkartmaktır. Bugün epistokrasinin uygulandığı bir ülke bulunmamaktadır. Ancak geçmişte 1950'lere kadar geçen dönemde İngiltere'de üniversite mezunu seçmenlerin birden fazla oy hakkına sahip olmaları kısmi bir örnek olarak ele alınabilir. Ancak üniversite mezunu olmak politik değerlendirme yapabilecek yetkinlikte olduğu anlamına gelmemektedir. Öte yandan Atina şehir devletinde, doğrudan demokrasinin yanı sıra sadece politik tecrübe ve birikim sahibi olanların oy kullanabilmeleri epistokrasiye örnek gösterilmektedir.¹⁰

---

⁶ SEROTA, LEIB, 2013, s. 1604.

⁷ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications, (E.t.06.02.2019)

⁸ SCHIAVONE, Giuseppe; MAMELI, Matteo; BONIOLO, Giovanni, Epistocracy for Online Deliberative Bioethics, Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics, Vol. 24, 2015, s.274, 275.

⁹ DANAHER, John, On the Need for Epistemic Enhancement: Democratic Legitimacy and the Enhancement Project, Law Innovation and Technology, Vol.5, 2013, s. 88.

¹⁰ BRENNAN, Jason, Epistocracy, www.vox.com/2018/7/23/17581394/against-democracy-book-Epistocracy-jason-brennan (E.t.26.01.2019)

Çoğu Amerikalı (ABD'li) için demokrasinin varlığı sonradan akla gelmiş bir fikir gibi gözükmemektedir. 18 yaşına erişen bireyler oy kullanabilir. Ebeveynler seçim günü oy vermeye giderken genç çocuklarını da yanlarında götürürler. Okullarda demokrasiye katılımın önemi öğretilir. Amerikalılar bir demokratik sisteme katılma arzusu içerisinde oldukları faraziyesine dayalı olarak yetiştirilirler. Ancak günümüzde Amerikalıların demokratik süreçlere duyarsızlaştığı söylenebilir. Bu durum aslında bir sürpriz değildir. 2012 Başkanlık seçimlerinde katılım oranı %50'nin altına inmiştir. Buna göre Amerikan normları demokrasiyi normalleştirmek zorundadır.¹¹ Demokrasi her ne kadar çoğunluğun yönetimi olarak karşımıza çıksa da burada herkesin dahil olduğu bir bütün içerisindeki çoğunluk kastedilmemektedir.¹² Özellikle katılım oranlarının çok düşük olduğu seçimlerde aslında seçmenlerin oldukça az bir kısmının çoğunluğunun iradesi tecelli etmektedir. Aslında Amerikalıların demokrasiye olan bakış açısı eskisi gibi değildir. Amerikalılar demokrasiye olan inançlarını kaybetmişlerdir. Özellikle genç seçmenler büyük bir hayal kırıklığı içerisinde. Demokrasi ciddi bir şekilde göz önüne alınmalıdır.¹³ Buna göre demokraside ortaya çıkan kırılma ve eksiklikler bilgi eliyle düzeltilenektir.¹⁴ Yine ABD'de 1948, 1952 ve 1956 Başkanlık seçimlerine yönelik yapılan araştırmalar seçmenlerin önemli bir bilgi eksikliğiyle tercihte bulduklarını göstermektedir. Buna göre seçmenin tamamına yakını yürütmenin karar alma süreci hakkında bilgi sahibi değildir. Yine seçmenlerin önemli bir bölümü toplumsal sorunlar hakkında partilerin hangi çözüm tekliflerini ileri sürdüklerini bilmemektedirler. Ayrıca yine bu seçmenler hükümetin icraatlarını akılcı bir şekilde muhakeme edebilecek durumda değildir.¹⁵ Bu durumda da demokrasinin problemlerinin epistokrazi ile giderilebileceğine yönelik inanç oldukça popüler hale gelmiştir. Epistokrazi kısaca, bilgi esaslı-temelli bir oy sistemidir. Demokraside herkesin genel oy hakkına sahip olmasının aksine, bir epistokraside, politik sistem bilgisini ispatlayanların oyları daha değerlidir. Bu görüşü savunanlara göre bilgisiz seçmenlerin oy verme sorunu bu yolla aşılabilir. Bilgili seçmenler, tercihlerine dair daha iyi kararlar alabilirler. Böylece bir demokraside politik bilgi eksikliğine dayalı sorunlar ortadan kalkmış olacaktır. ¹⁶ Öte yandan bilgili seçmene üstünlük sağlamanın bir diğer gerekçesi de bilgisiz seçmenin politik tercihleri neticesinde toplumun diğer kesimlerine zarar verecek olma riskini ortadan kaldırmak olarak görülmektedir.¹⁷ Epistokrazi de temel soru

---

¹¹ Epistocracy, www.pensivepost.com/egalitarianism-or-Epistocracy-81f7949d524a (E.t.26.01.2019)

¹² LEMIEUX, 2017, s.54.

¹³ Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

¹⁴ LEMIEUX, 2017, s.54.

¹⁵ CAMPBELL, Angus, et al., *The American Voter*, Hoboken, 1960, 539 vd.

¹⁶ Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

¹⁷ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.273.

sıradan vatandaşın politik bilgisinin ne kadar olduğu üzerinedir. Birleşik Devletler gibi büyük demokrasilerde sıradan seçmenin seçimler hakkında bilgi edinme çabası bulunmamaktadır. Epistokrasi, demokrasinin sonu olmayıp sadece demokrasinin biraz daraltılmasıdır.¹⁸ Ayrıca epistokraside belirlenecek politikaların refaha ve insancıl amaçlara ulaşmada daha iyi neticeler vereceği düşünülmektedir.¹⁹ Epistokrasi kimin seçmen olabileceği konusunda sosyo-ekonomik bir önyargıya dayanmaktadır. Buna göre büyük partiler, seçimler oy kaybına uğrayacak olup bu seçmenlerin düşük gelir grubundan olacağı ortaya konulmaktadır. Bu noktada eğitim durumu ya da gelir seviyesi seçmenlik için önkoşul olacaktır.²⁰ Bununla birlikte daha eğitilmiş seçmenlerin oy kullanmasının daha iyi sonuçlar vereceğinin bir garantisi bulunmamaktadır. Zira politik açıdan bakıldığında bazı politikacılar ile bazı bireyler arasında politik görüş ayrılıkları bulunabilir. Her ne kadar bu insanların politik yaklaşımlarından rahatsızlık duysanız da onlar geniş bir politik bilgi birikimine sahip olabilirler. Ancak sadece politik bilgi birikimine sahip olmak, başlı başına oy hakkını bu insanlara bahsetmez. Çünkü çoğu insan aynı politik bilgi seviyesine sahip olmasına karşın tecrübe ve alt yapı farklılığı nedeniyle konuları farklı biçimlerde yorumlayabilmektedir.²¹ Seçmenler bakımından yeterli bilgi birikiminin olmaması, alınan kararların makul moral değerlere dayandırılmasına mâni olabilmektedir. En basitinden bir jüri tesisinde dahi, üyelerin karar alabilecek kapasitede olmamaları durumunda alınan kararlar makul moral değerlere dayanmayacak ve neticede alınan karar yanlış ya da zarar verici nitelikte olacaktır. Buna göre ehil olmayan seçmenler eliyle yapılacak seçimlerde yaşama, özgürlük ya da mülk hakkı gibi temel haklara sahip diğer vatandaşların bu haklarından mahrum edilmeleri adaletsizlik olacaktır.²² Buna karşın, her ne kadar demokrasi içerisinde bazı sorunlar olsa da demokratik kurumların tamamen terki büyük sorunlara yol açacaktır. Bunun yerine toplumdaki bireylerin daha makul kararlar almalarını sağlayıcı etkenler üzerine tekrar yoğunlaşmak gerekecektir. Buna göre hemen bir çözüm yolu olarak görülmesi de tüm bireyler açısından eğitim kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmelidir. Zira bundan daha iyi bir çözüm henüz mevcut değildir.²³

3. Epistokrasinin Oy Vermenin Genelliği ve Seçimlerin Serbestliğine Etkileri

Demokraside oy vermenin genelliği ilkesi, oy vermede “yetkin olma” ilkesini ihlal etmektedir. Buna karşın epistokraside ise tam tersi, oyların

---

¹⁸ Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

¹⁹ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.273.

²⁰ Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

²¹ Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

²² SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.273.

²³ Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

genelliği ihlal edilmektedir. Bu noktada demokrasideki ihlalinin daha ağır bir ihlal olduğu, zira genel oy ilkesinde dahi oy vermenin yaş sınırının bulunduğu, bu sınırlamanın da aslında epistokrasinin *zayıf bir görünümü* olduğu dile getirilmektedir.²⁴ Yine demokrasilerde seçmen tercihlerini etkileyen farklı etkenler bulunmaktadır. Buna göre aile bağlarından tutun rastgele kullanılan oylara kadar çeşitli açılardan oy verme davranışları sergilenmektedir. Yine seçmenlerin politikacıların geçmiş icraatlarını da göz ardı etmedikleri görülmektedir. Buna göre seçmenin ekonomik vaziyeti politikaya yönelimlerini etkilemektedir.²⁵ Hatta doğal afetler dahi politikacılara oy kaybettirebilmektedir. Örneğin 2000 yılında Amerikan başkanlık seçimlerinde doğal afetler nedeniyle başkan adayı Al Gore'un 2,8 milyon civarında bir oy kaybettiği dile getirilmektedir.²⁶ Netice itibarıyla seçmen davranışları titiz bir analizden, gerekli politik bilgiden ve faydalı politik ideolojiden yoksun bir vaziyettir.²⁷ Seçimlerde oy verme işleminin ciddiye alınmaması, ihmal edilmesi gibi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Bu sorunlu bulgunun demokrasinin yararına olacak şekilde giderilmesi gerekmektedir. Bu noktada seçimlerin, seçmenler üzerinde üç farklı etki doğurduğu düşünülebilir. Buna göre seçimler, seçmenin ne istediğini, anonim de olsa, kim olduğunu ortaya çıkartan ve seçmenin politik bilgilerini ölçen bir sınav mahiyetindedir. Aslında epistokraside amaç bazı seçmenlerin dışlanması olmayıp ne istediğini bilen seçmenler hakkında, bu istemi doğru olarak belirleyebilmektir.²⁸ Buna karşın demokrasinin iki çekirdek özelliği bulunmakta olup bunlardan ilki, insanların yaşamını etkileyecek kararların yine bundan etkilenecek insanlar tarafından alınması, diğeri ise bireylerin serbest ve eşit olmasının bu kolektif özelliğin gereği olarak görülmesidir.²⁹ Ayrıca demokratik katılım, seçmenin kognitif (bilişsel) performansını geliştirebileceği gibi seçmeni yetkin kılabilir.³⁰ Bununla birlikte hangi seçmenin, hangi özelliklere göre "yetkin" olacağını belirlenmesi tartışmalara neden olmaktadır. Bu noktada makul olarak belirlenecek bireyler arasında da yetkinliğin ölçülebilmesi mümkün gözükmemektedir.³¹

Öte yandan epistokraside seçmen üç türe ayrılmaktadır. İlk grup politikadan tamamen kopuk ve ilgisiz kesim (hobbit), ikinci kesim holiganlık boyutunda olan ve ne olursa olsun kendi partisinin kazanmasını arzulayan seçmen (holigan), son olarak da duygularından ziyade akılcı bir yaklaşımla hareket eden ve bilgi

---

²⁴ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.273.

²⁵ PETTYS Todd E., Partisanship, Social Identity, and American Government: Reality and Reflections, Lewis & Clark Law Review, Vol.22, 2018, s. 313.

²⁶ ACHEN, Christopher H, BARTELS, Larry M., Democracy For Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government, Princeton University Press, Princeton, 2016, s.135.

²⁷ PETTYS, 2018, s. 315.

²⁸ BRENAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

²⁹ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.276.

³⁰ ELLIOTT, Kevin J. Against Democracy, Contemporary Political Theory, Vol.17, 2018, s.94–97.

³¹ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.273

ve bulgular doğrultusunda oyunu, hak ettiğini düşündüğü partiye veren bilge (vulcan) seçmendir. Buna göre son grupta yer alan bilinçli seçmenin sayısı çok az olmakla birlikte holigan tipi seçmenin sayısı çoğunluktadır.³² Bu konuda bazı düşüncelere göre seçmenler hobbitlikten bilge seçmenliğe geçmelidir. Bazılarına göre ise bu dönüşüm hobbitlikten holiganlığa doğru olmalıdır. Buna göre seçmenlerin çoğu ya hobbit ya da holigan olmakla birlikte çoğu hobbitlikten holiganlığa geçme eğilimindedir.³³

4. Epistokrasinin Türleri

Epistokrasi kurumsal ya da biçimsel varlığının yanı sıra sosyal ve kültürel alanda da bir varlığa sahiptir. Kültürel epistokraside toplum, bilgi ve bilginleri önemser ve alınan kararlarda bilginin ve bilginlerin önemli rol oynamasını meşru görür. Bu toplumda, bilgi organize edilmiştir ve toplumsal bir değer taşır. Burada bilginin türü sadece akademik derece ya da kariyere göre edinilen bilgi olmayıp moral değerlere dayalı bilgi, uzmanlık bilgisi ya da teknokratik bilgi olabilir.³⁴ Bu yönde atılacak adımlardan biri olarak seçmenlerin “Wikipedia” benzeri dijital bilgi kaynakları aracılığıyla bilgilendirilmesi ve temel düzeyde, bilgiyi ölçücü testlere tabi olabileceği ileri sürülmektedir.³⁵ Anayasal epistokraside ise anayasa üç ana esas üzerinde değerlendirilmektedir. Buna göre anayasanın düzenleyici normları, hesap verebilirlik üzerine normlar ve devlet, devlet-dışı kurumlara dair normlar dikkate alınmaktadır. Epistokrasinin anayasal formu az ya da çok epistokratik bir karakter taşıyabilir. Bunlardan radikal olan modele göre sivil ve politik haklara sadece bilginler sahip olabilmektedir. Daha makul olan bir diğer forma göre tüm bireyler sivil ve politik haklara sahip olmakla birlikte uzmanlık konusunda özellikle de yargısal denetim bakımından anayasada epistokratik düzenlemeler yer almaktadır. Yine epistokraside devlet sınırlı bir fonksiyona sahip olmalıdır. Karar alma süreçleri bakımından iki farklı usul izlenebilmektedir. Buna göre parlamenterlerin ortalamasının üstünde bir eğitim seviyesine sahip olmaları istenebilecektir. Diğer yandan bunun yerine parlamentoda ve siyasi partilerde uzmanlık yapan personelin önemi ve etkinliğini artırma yoluna gidilebilir. Bu ayrıcalığa sahip olacak uzman ya da bilginler grubunun nasıl bir ayrıcalığa sahip olacağı sorunu gündeme gelmektedir. Bu noktada AB de uygulanan sistem örnek olarak ele alınabilir. Buna göre AB komisyonlarında binlerce uzman farklı alanlarda politik arenada çalışma yürütmektedir. Yine AB üyesi çoğu devlette “bulgu temelli” (evidence-based) politika belirleme programı kapsamında çalışan, bilgi üreticisi kurumlar bulunmaktadır. Bununla birlikte AB de politik kararlar sonrasında yapılan yargı denetiminde dahi bazı belirsizlikler ortaya çıkabilmektedir. Bu belirsizliklerin

---

³² ELLIOTT, 2018, s.94–97.

³³ BRENNAN, Jason, *Against Democracy*, Princeton University Press, 2016, s. 6.

³⁴ HOLST, *Epistocracy: Conceptual Clarifications* (E.t.06.02.2019)

³⁵ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.278.

giderilmesinde de uzmanlığa ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin, cinsiyet eşitliği ya da eşit ücret konularında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin rolü önemsenmektedir. Buna göre Mahkeme, Roma Anlaşmasının 119. maddesinde de belirtildiği üzere eşit işe eşit ücreti öngörmektedir. Ancak burada eşit değerde işin ne olacağı belirsizdir ve belirlenmeye ihtiyacı vardır. Bu nedenle özellikle politik kararların alınmasında da uzmanlığa ihtiyaç duyulacaktır.³⁶ Öte yandan, politik kararların alınmasında olgular, teknik sorunlar yanı sıra etik ve moral değerler de göz önüne alınabilmektedir. Bu bakımdan karar alıcıların bu faktörlere dair ilave bilgilere sahip olmaları arzu edilebilir. Örneğin kadın erkek eşitliği bakımından karar alıcılar arasında doğrudan konunun uzmanlarının olması, uzmanların tavsiye ve görüşlerine başvurmaktan daha verimli ve etkili neticeler doğurabilmektedir. Bu durumun örneği Birleşmiş Milletler (BM) ve AB karar alma mekanizmalarında görülebilmektedir.³⁷ Bu noktada bilindiği üzere politik kararlar az ya da çok toplumun tümü ya da belirli kesimlerine yönelik değişiklikler meydana getirmektedir.³⁸ Bu konuda özellikle biyo-etik alanında alınacak kararlar bakımından epistokratik sınırların, katılımcı demokrasi ile uyumlu olacağı dile getirilmektedir.³⁹

Epistokrasinin farklı uygulanış biçimleri vardır. Bunların sayısını arttırmakla birlikte bazılarını açıklamak yerinde olacaktır;⁴⁰

Eşit Oy Hakkının Sınırlandırılması: Bu yöntemde kurumlar temsili demokrasideki ile aynıdır. Fakat herkesin oy verme hakkı bulunmamakta, bu hak sadece bilgili ve oy vermeye ehil olanlara tanınmaktadır.

Çoklu Oy Hakkı: Demokrasilerde her seçmenin tek oy hakkı bulunmaktadır. Buna karşın seçmenlerin hepsi rasyonel ve bilinçli oy kullanabilecek yeterli eğitim ve beceriye sahip olamayabilir. İşte bu durumda isabetli tercihlerde bulunabilecek yeterli beceri ve ehliyete sahip olan seçmenlerin birden fazla oy hakkına sahip olmaları ileri sürülmektedir.

Oy Verme Hakkı Çekilişi: Bu yaklaşımda tüm vatandaşlar seçme hakkına sahip olmayıp seçim öncesinde vatandaşlar arasında bir rastgele bir çekiliş yapılmaktadır. Bu çekiliş sonrasında belirlenen bireyler ön-seçmen olarak seçimler konusunda eğitime alınırlar. Bu sayede oy verme konusunda hazır hale gele seçmenler oy verme işlemine katılırlar.

Epistokratik Veto: Demokraside tüm kanunlar demokratik kurumların sürecinden geçerler. Sınırlı bir üye profilinden oluşan epistokratik kurumlar ise işleyen bu sürece kanunların veto edilmesi hakkını ellerinde bulundurarak dahil olurlar.

---

³⁶ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications, (E.t.06.02.2019)

³⁷ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications (E.t.06.02.2019)

³⁸ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications, (E.t.06.02.2019)

³⁹ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.272.

⁴⁰ BRENNAN, 2016, s.15.

Ağırlıklı Oy: Bu yaklaşımda tüm seçmenler oy hakkına sahip olmakla birlikte oylarının değeri sahip oldukları temel politik bilgilere göre belirlenmektedir.

Bu epistokratik yöntemler örnek olarak sayılmakta olup bunlar daha fazla çeşitlendirilebilir. Bu noktada senato ve temsilciler meclisi şeklinde çift meclis uygulaması ya da nitelikli seçmenlerin seçileceği iki türlü bir seçim modeli de bünyesinde epistokratik uygulamaları barındıran yaklaşımlardır.

5. Epistokrasinin Değeri ve Demokratik Sisteme Katkıları

Epistokrasinin önemli kazanımlarından birisi ehil bir yönetime sahip olmayı bireyler açısından bir hak olarak görmesidir. Buna göre demokrasilerde seçmenler bu hakka farazi olarak sahip olmaktadır. Öte yandan ehil bir yönetimin belirleyicisi yine seçmen davranışlarında aranmaktadır. Bu noktada seçmen ihmali, irrasyonel, noksan veya etik dışı tercihlerde bulunabilmektedir. Demokrasinin bu dezavantajı karşısında epistokrasi politik yetkiyi, ehliyet ya da bilgi temelinde dağıtmaktadır.⁴¹ Günümüzde demokrasinin üç söylemi bulunmaktadır ki bunlar; değer, meşruluk ve özellikle adaletin sağlanması için gerekliliktir. Demokrasiye yönelik bu “üstüncü” yaklaşımın ne oranda gerçeği yansıttığı ise tartışmalıdır. BRENNAN’a göre demokrasi için söylenen üstün özelliklerden ikisi gerçeği yansıtmamaktadır. Buna göre demokrasinin bir kıymet, bir değer olduğu söylemi yanıltıcıdır. Zira demokratik katılım, seçmenlerin çoğu bakımından fazla bir öneme sahip değildir. Ayrıca demokratik katılım gerçekleşse bile netice olarak bu, seçmeni çürüten ve yozlaştıran bir süreç haline gelmiştir. Seçmenler, diğer seçmenleri sivil düşman olarak nefret duygularıyla algılamaktadır. Yine seçme hakkı, ifade özgürlüğü, inanç özgürlüğü ya da örgütlenme özgürlüğü gibi diğer sivil özgürlüklerden farklı bir konumdadır. Buna göre seçme hakkı kendisinde “sınırlı” bir politik yetki barındırır. Seçme hakkı doğrudan idareye ya da yönetime dair bir hak olmayıp sadece bir tercih ya da onaydan ibarettir.⁴² ⁴³Bu noktada, evrensel bir genel ve eşit oy hakkı anlayışının, moral olarak bazı çıkmazları olduğu dile getirilmektedir. Zira BRENNAN’a göre bilinçsiz, ihmalkâr ve irrasyonel şekilde oy kullanan seçmenler, oy verme işlemini diğer seçmenler üzerinde bir baskı aracı haline getirebilmektedirler.⁴⁴ Yıllar boyunca politika bilimcilerin yaptıkları araştırmalar, seçmenlerin bilinç düzeyini ve oy tercihlerini etkileyen etkenler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalardan

---

⁴¹ ELLIOTT, 2018, s.94–97.

⁴² BRENNAN, 2016, s.7.

⁴³ “Seçme ve seçilme hakkı, kişiye devlet yönetiminde yer alacak kimseleri seçebilme imkânı ile birlikte, kişinin kendisinin devlet yönetimine seçilebilmesini mümkün kılan, böylelikle kişinin devlet yönetimine iştirakini sağlayan, siyasal nitelikteki iki ayrı hakkı ifade etmektedir.” GÜVEYİ, Ümit, Türkiye’de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihçesi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü, TBB Dergisi, 2018/137, s.38.

⁴⁴ BRENNAN, 2016, s.7.

çıkartılabilecek sonuçları kısaca özetlemek gerekirse, seçmen tercihlerinde, dini eğilimlerden kişisel bakış açılarına kadar çeşitli etkenler olduğu görülebilir. Kimi seçmen yıllarca aynı ideolojiyi takip ederken kimi seçmende sürekli karar değiştirmektedir.⁴⁵ Kimi seçmen her konuya aynı yaklaşımla yaklaşırken bazıları her konuda farklı yaklaşımlar sergileyebilmektedir. Yine kimi seçmenler, tercihlerini sağlam gerekçelere dayandırırken kimileri tercihlerini sadece medyaya göre belirlemektedir. Bazı seçmenler ise görüşlerini hiç temellendirememekte ya da politika hakkında hiçbir bilgiye sahip bulunmamaktadır. Ayrıca seçmenler kendileri gibi tercihte bulunmayanlar hakkında onların akılsız olduklarından tutun, melun olabileceklerine kadar farklı düşüncelere sahip olabileceklerdir. Yine seçmenler, seçim sürecinde farklı statülere bürünebilmektedirler. Buna göre katılımın seçmenlik seviyesinden başlayıp, gönüllülük, kampanya yürütücüsü ve bağışçı olmak üzere farklı seviyeleri bulunmaktadır. Buna karşın bazı seçmenler, seçime hiç katılmamakla birlikte siyasi hakları ortadan kaldırılsa bile bunu umursamayacak bir vaziyettedirler.⁴⁶ Bu noktada seçim vergisi gibi epistokratik bir uygulama, getirilmesinin kalabalığı takip ederek bir eğlence niyetiyle seçime katılacak bireylerin katılım oranını düşürecek bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.⁴⁷ Zira seçim vergisi ödemek istemeyen seçmenler isimlerini seçmen listelerine yazdırmaktan kaçınacaklardır. Ancak bu yöntemin sadece bu seçmen profiline yönelik zararı olmayıp bilinçli seçmen üzerinde de bir baskı oluşturacağı dile getirilebilir. Öte yandan liberal demokrasiye dayalı yönetim modelinin monarşi, diktatörlük, tek parti sistemi ya da oligarşik yönetim sistemleri karşısında yaşanabilecek en iyi yönetim biçimi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bununla birlikte demokrasi halen ideal ya da en tatmin edici yönetim biçimi olarak görülmediği gibi geliştirilmeye de muhtaçtır. Bu noktada demokrasi dışında daha iyi bir yönetim alternatifi bulunsa dahi demokrasiden vazgeçilemeyeceği anlayışı tutucu, dogmatik bir anlayıştır. Liberal demokraside bireyin hakları, toplumun ortak yararı karşısında olumlu sonuçlar doğuracak dahi olsa feda edilemezler. Bu yaklaşıma göre bireyler sadece kendi kendilerine zarar verecek oldukları sürece en kötü kararları alma konusunda da serbest olmalıydılar. Bu nedenle özgürlük, temel bir politik değer olarak görülmektedir.⁴⁸ Buna göre sorun seçmende değil devlet aygıtının büyüklüğündedir. Buna göre devletin hacminin minimuma indirilmesi sayesinde özellikle temsili demokrasi kaynaklı olumsuzluklar sınırlanmış olacak ve cumhuriyet mantığı temelinde bir yetki paylaşımı olacaktır.⁴⁹ Ancak bir

---

⁴⁵ BRENNAN, 2016, s.3-4.

⁴⁶ BRENNAN, 2016, s.4.

⁴⁷ LEMIEUX, 2017, s.54.

⁴⁸ BRENNAN, 2016, s.8.

⁴⁹ LEMIEUX, 2017, s.54.

bireyin aşırı yemek yemesi, spor yapmaması ve müsrif olması halinde kalp krizi riskinin artıyor olması, kendi kendisine zarar verdiği için bu bireyin kendi hayatını, kendi uygun gördüğü şekilde yaşama hakkı vardır. Bu bakımdan bu bireyi durdurma hakkı söz konusu değildir. Tıpkı bu bireyin kötü, rasyonel olmayan ve düşüncesizce alınan kararları gibi demokraside de bu gibi kararlar alınabilmektedir.⁵⁰ Ancak seçmenin bireysel özgürlük temelinde sahip olduğu bu serbesti sonuç olarak toplumun geneli için alınan kararları ortaya çıkarmaktadır. Yani bu bireysel özgürlük karşısında toplumu geleceğinin tayini gibi bir sorumluluğa barındırmaktadır. Bu noktada da seçmenin, toplumun geneline dair taşıdığı sorumluluğu taşıyabileceği bir bilgi düzeyine sahip olması gerekmektedir. Tıpkı bir hekimin tıbbi uygulama yapmadan evvel bilgisini ortaya koyması gibi seçmenlerinde en azından oy verme işlemi öncesi analitik düşünce yeterliliğine dair temel bir bilgiye sahip olması gerekir.⁵¹ Buna göre seçimler bir bireye eş tutulamaz. Yani seçmenlerin çoğunluğunun, rasyonel olmayan kötü tercihlerde bulunmaları karşısında, bundan sadece kendileri etkilenmemektedirler. Politik kararlar kişisel olmayıp tüm toplumu etkileyecek kararlardır. Buna göre seçmenin çoğunluğunun, akılcı olmayan kötü bir karar alması halinde sadece kendileri değil diğer seçmenlerde zarar görme riski altında olacaktırlar. Bu noktada demokrasilerde alınacak kötü kararların neden diğer seçmenlere empoze edilmesinin meşru görülüp görülmeyeceği üzerinde düşünülmesi gerekir.⁵² Demokrasinin değeri konusunda ise farklı örnekler sergilenmekte ve buradan hareketle “araçsal” değerle arasında bir ilişki kurulmaktadır.⁵³ Buna göre çekicinin değeri kullanımına bağlı olarak araçsaldır. Bir resmin değeri ise kişilerde uyandırdığı hislere bağlı olarak sembolik değerdedir. Bir insanın değeri ise onura dayalı, özgün ve içsel bir anlam taşır. Buna göre demokrasinin de çekiç örneğinde olduğu gibi ortaya çıkardığı sonuçlar bakımından araçsal bir değere sahip olduğu ileri sürülmektedir. Buna karşın demokrasiyi sembolik ya da içsel bir değer olarak gören düşünürler de bulunabilir.^{54 55} Araçsal yaklaşımda iyi, doğru ve kabullenilebilir kararlar sonuçlarına göre belirlenir. Buna karşın prosedürel

---

⁵⁰ BRENNAN, 2016, s.9.

⁵¹ LEMIEUX, 2017, s.54.

⁵² BRENNAN, 2016, s.9.

⁵³ VALERIE, Soon, Review of "Against Democracy", Essays in Philosophy, Vol. 19: Iss. 1, 2018, s.3.

⁵⁴ BRENNAN, 2016, s.12-13.

⁵⁵ Aksi durumda demokrasi farklı bir anlam taşımaktadır. Buna göre demokrasi “sadece insanın insanla değil, insanın toplum ve devletle olan ilişkisini, diğer siyasi sistemlere göre en fazla koruyan ve teminat altına alan bir rejim olmasıdır. Diğer bir ifadeyle demokrasinin ayırdedici özelliği, bütün kurum ve kurallarının, bireyi, birey hak ve özgürlüklerini tanımlayışında yatmaktadır.” URAL, Şafak, Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 40/1 Aralık, 1999, s 452.

yaklaşımında ise iyi ve kabullenilebilir bir karar, içsel (intrinsic) olarak fark edilir. Buna göre demokratik yollarla alınan kararlar meşru iken monarşik olarak alınan kararlar kötüdür. Görüldüğü üzere prosedürel yaklaşımda kararın alınış yöntemi, usulü önemli iken araçsal yaklaşımda bizzat kararın kendisi, içeriği ve neticeleri önemsenmektedir. Öte yandan saf prosedürel yaklaşım bazı eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Örneğin yağma eylemini suç olmaktan çıkaran bir karar tamamen prosedürel koşullara uygun olarak alınmış olsa bu karar doğru ve meşru mu kabul edilecektir?⁵⁶ Yine araçsal yaklaşımda bazı açılardan eleştirilmektedir. Bu yaklaşıma göre doğru ve meşru bir sonuç neyi gerektiriyorsa bu yönde hareket edilmelidir. Bu durumda doğru ve meşru bir sonuç bir monark atanmasını gerektiriyorsa bu yapılmalı ya da siyahi kadınların ancak 24 yaşından sonra kamu görevinde çalıştırılmalarına izin verilecek olması doğru ve meşru bir sonuç ise bu yapılmalıdır. Görüldüğü üzere salt araçsal bir yaklaşımında başlı başına sorun üreteceği ortadadır. Bu nedenle bu iki yaklaşım arasında bir sentez yapılması daha yararlı olacaktır. Örneğin demokrasi, prosedürel bakışa göre sadece demokrasi olduğu için değil amaca ulaşmaya yani doğru karar almaya en yakın sistem olduğu ve monarşi ya da anarşi olmadığı için tercih edilmelidir.⁵⁷ Demokrasinin epistemik araçsallığı ise, bu aracın bizatihi güvenilirliğine ve adaleti takip etme kapasitesine dayalı olarak savunulmaktadır.⁵⁸ Bununla birlikte seçmendeki epistokratik genişleme öncelikle demokratik kararların araçsal meşruluğu yaklaşımına katkı sağlayacaktır. Buna göre daha çok bilgi sahibi olan seçmen duygusal sapmalardan uzak ve daha gerçekçi tercihlerde bulunabilecektir. Bilgi bakımından daha donanımlı seçmen daha bağımsız hale gelecek diğer bireylerin görüşlerine bağımlılıktan kurtulacaktır.⁵⁹ Ancak demokrasinin araçsal meşruluğunun bu duruma gelmesi toplumun belirli bir sosyo-ekonomik seviyeye gelmesine bağlı görülmektedir.⁶⁰ Yine epistokratik yöntemlerin demokrasi içerisinde kullanımı, olumlu sonuçlar verebilir. Örneğin seçmenlere yönelik geniş katılımcı çalıştayların düzenlenmesi bunlardan bir tanesidir. Böyle bir uygulama az maliyetli ve kapsayıcı bir şekilde gerçekleştirilebilir. Yine böyle bir uygulama seçmene bilgi birikimi bakımından bir fırsat sunacak ve seçmeni bilgi sahibi olmaya teşvik edecektir.⁶¹ Bu yolla bilinçli seçmen ait olduğu toplumun yararına alınacak kararlarda daha etkin olabilecektir.⁶²

---

⁵⁶ BRENNAN, 2016, s.12-13.

⁵⁷ BRENNAN, 2016, s.13-14.

⁵⁸ SESHAGIRI, 2010, s. 562.

⁵⁹ DANAHER, 2013, s. 99-100.

⁶⁰ SESHAGIRI, Lee, Democratic Disobedience: Reconceiving Self-Determination and Secession at International Law, Harvard International Law Journal, Vol.51, 2010, s. 561.

⁶¹ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.279.

⁶² SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.279.

Aslında epistokratik yaklaşımların temelini Platon'a kadar dayandırmak mümkündür. Platon yüzyıllar öncesinde demokratik seçimler neticesinde alınacak irrasyonel ve kötü kararlar karşısında endişeye kapılmıştır. Ona göre en ideal yönetim asil ve bilge bir filozof kral tarafından yönetilmektir. Bu yaklaşımlar karşısında Platon epistokrat olarak nitelendirilebilir. Epistokrasinin buradaki anlamı ise bilginin yönetimidir ve politik güç, bilgi ve ehliyete dayalı olarak dağıtılır. Aristo ise en ideal yönetimin, filozof kralın yönetimi olduğunu ancak böyle bir krala asla sahip olunamayacağını dile getirmektedir. Gerçek dünyada yönetim, tek bir kişinin üstlenebileceği bir iş değildir. Dahası epistokrasi filozof krala umut bağlayacak bir yaklaşım değildir.⁶³ Epistokraside daha bilgili vatandaş, az bilgili vatandaştan daha fazla politik güce sahip olacaktır. Aslında bu temel düşünce farklı şekillerde de karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin bir masa etrafında oturanlar arasında, karar alma bakımından daha yetkin olanlar belirleyici rol üstlenirler.⁶⁴ Epistokrasinin demokrasi karşısında üstünlüğü konusunda sağlam bir dayanak sunulamamaktadır. Buna göre epistokrasi faraziyeler üzerinden savunulmakta olup reel olarak somut bir uygulaması bulunmamaktadır.⁶⁵ Aslında epistokrasinin bazı uygulamaları mevcut demokrasilerde bulunmaktadır.⁶⁶ En azından seçilenler bakımından bu uygulamalar dile getirilebilir. Örneğin devlet başkanı seçimlerinde adayların yüksek öğrenim görmeleri şartı bu kapsamda değerlendirilebilir. Yine seçmenlik yaşı da epistokrasinin basit bir halini ortaya koymaktadır. Öte yandan epistokrasinin savunulduğu üç temel dayanak noktası bulunmaktadır. Buna göre epistokraside politik sorulara, en azından bazılarına, doğru cevaplar verilmektedir. Yine epistokraside bazı vatandaşlar hakikatin belirlenmesinde diğerlerine göre daha çok bilgi sahibidirler. Bu nedenle epistokraside hakikate ulaşılma durumu daha elverişlidir. Son olarak eğer bazı vatandaşlar oy verme sorumluluğunu taşıyamıyor yani bu konuda irrasyonel ve ihmalkâr davranıyorlarsa bu durumda onların diğer vatandaşlar üzerinde politik yetki kullanması engellenebilir ya da sınırlanabilir. Zira masum bireylerin ehliyetsiz bireylerin zararlarından korunmaları gerekmektedir.⁶⁷ Bu noktada oy vermeye gitmeyen seçmenin, oyunu ihmalkâr bir şekilde kullanan seçmenden daha iyi olduğu ifade edilmektedir.⁶⁸

Politik yetkide eşitsizlik adaletsizliğin bir belirteci olarak görülmektedir. Tarihsel süreç içerisinde de politik yetkinin tesisinde çoğu zaman

---

⁶³ BRENNAN, 2016, s.14.

⁶⁴ VALERIE, 2018, s.4.

⁶⁵ BRENNAN, 2016, s.16.

⁶⁶ Örneğin epistokratik bir eğilim taşıdığını düşündüğümüz çift meclis uygulaması ile yasa enflasyonunun önleneceği ve yasa kalitesinin artacağı düşünülmektedir. DOĞAN, Oğuz Kaan, Yasa Yapımında Bir Alternatif: Çift Meclis Sistemi TBB Dergisi 2011/94, s.390.

⁶⁷ BRENNAN, 2016, s.16-17.

⁶⁸ LEMIEUX, 2017, s.54.

adaletsizlikler yaşanmış ve demokratik süreçler bunu önlemeye yönünde bir rota belirlemiştir. Bu noktada geçmişte politik yetkiye sahip olma bakımından ortaya çıkan eşitsizlikler etnisite, inanç farklılığı, servet esaslı ya da soyluluk gibi kötü gerekçelere dayanmaktaydı. Buna karşın bazen politik yetki konusunda iyi ya da haklı sebepler mevcut ise bu yetkiden daha az pay sahibi edilme gibi durumların olabileceği ileri sürülmektedir. Burada söz konusu olan eşitsizlik ırk, din ya da asalet gibi bir gerekçeyle üretilmemektedir. Buna göre sürücü olma hakkının sınırlandırılması, doğrudan adaletsizlik olarak algılanmamaktadır. Zira araba sürmeye ehliyeti olmayan bireylerin dışlanması haklı bir nedene dayanmakta ve diğer bireylerin bundan zarar görmeleri engellenmeye çalışılmaktadır. Aynen bunun gibi politik katılım bakımından ehliyetsiz olanların engellenmesi de haklı bir nedene dayanmaktadır. Zira masum bireylerin, politik yetkinlik bakımından, ehil olmayan bireylerin oluşturacağı yüksek risk karşısında korunmayı isteme hakları bulunmaktadır.⁶⁹ Epistokrasinin hukuk kurallarının anlaşılıp kabullenilmesinde de etkisi bulunmaktadır. Örneğin okul kaydı konusunda bireylerin çocuklarını en yakın okula kaydettirmelerini buyuran bir kuralın teknik verilerle daha iyi sonuçlar vereceğinin ortaya konulması ve velilerinde bu raporları değerlendirebilecek bilgi seviyesine sahip olmaları, onların alınan kararlar karşısında ikna olmalarını sağlayacaktır. Sonuçta hukukun emredici buyruklarının temelindeki moral değerlerin kamu genelinde anlaşılabilir ve makul olarak kabullenilebilir olması gerekmektedir. Bu noktada epistokratik genişleme alınan kararların duygusal sapmalardan, önyargılardan uzak, ortaya konulan karmaşık verilerin daha kolay anlaşılabilirliği ve yorumlanabilirliği bir zemin oluşturmak suretiyle demokratik meşruluğa katkıda bulunmaktadır.⁷⁰

6. Epistokrasiye Yönelik Eleştiri ve Savunmalar

Demokrasi bireylerin düşüncelerini eşit değerde ifade etmelerinin medeni bir yolu olarak görülmektedir. Bununla birlikte politika ise iyi sonuçlar üretecek, stabil ve etkin olacak ve milletin zararına olan davranışlardan kaçınan bir yönetim oluşturmada bir araç olarak görülmektedir. Bu nedenle yönetimin nasıl oluşacağından ziyade sonuç ya da çıktılar göz önüne alınırsa yani politika yöneldiği amacı gerçekleştirirse, ortada bir sorun kalmamış olur.^{71,72} Epistokraside de oy verme, bireye ait bir güç olarak görülmektedir ve bu gücün kötüye

---

⁶⁹ BRENNAN, 2016, s.18.

⁷⁰ DANAHER, 2013, s. 100-101.

⁷¹ BRENNAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

⁷² Bu noktada politikanın kapsamı da önem taşımaktadır. Örneğin, ekonomi politikasına yer vermeden demokrasiye dair bütün çabaların başarısız olacağı ileri sürülmektedir. ZABUNOĞLU, Gökçe, Bir Radikal Demokrasi Teorisi Olarak Müzakereci Demokrasi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 66 (4) 2017, s.804-805.

kullanılmasını engelleyici kurumlara ihtiyaç vardır.⁷³ Buna göre epistokratik yaklaşımda yetkin seçmeni belirlemede farklı yöntemler bulunmakla birlikte bunlardan daha az maliyetli ve makul olanı “seçmenleri yazılı bir test sınavına tabi tutulmak” olacağı düşünülmektedir. . Sınavın içeriği ise politik-ekonomi ve moral değerleri kapsamaktadır. Sınavı bir kez geçen birey “seçmenlik lisansına” ömür boyu sahip olacak ve seçimlerde oy kullanabilecektir. ⁷⁴ Bu noktada sınav içeriğinin sadece politik-ekonomi ve moral değerler olarak belirlenmesi eleştirilmekte ve yeterli bilgi düzeyine sahip olunduğunun ispatı karşısında sınav konusu alanların zamanla değişikliğe uğrayacağı ve bu “yetkinliğin” güncelliğini kaybedeceği ileri sürülmektedir.⁷⁵ Bununla birlikte epistokrasinin dışladığı seçmenlerin, bu durumu kabullenmelerini sağlayacak ikna edici gerekçelerin neler olacağı merak konusudur. Bu konu demokrasi ve meşruluk gibi iki farklı noktadan ele alınmaktadır. Buna göre epistokrasi kuralları, demokrasi içerisinde gerçekleştirilmektedir. Ancak yönetimin meşruluğu konusu, demokratik değerlendirmeler bakımından farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin, Rusya ya da Çin gibi ülkeler demokratik olarak çok iyi bir seviyede olmamalarına karşın vatandaşlarının bu yönetimleri *olumlama* ya da *meşru görme* eğilimi içerisinde oldukları ve bunun alışıla gelen bir duruma dönüştüğü düşünülmektedir. Kaldı ki, bazı seçmenlerin dışlanması epistokrasinin kesin olarak öngördüğü bir şey olmayıp bu yönde farklı modeller geliştirilebilir.⁷⁶

Öte yandan epistokrasi açısından bir diğer önemli sorun, seçmen olarak oy verebilecek olanların hangi ölçülere göre ve kim tarafından belirleneceği konusunda ortaya çıkmaktadır. Buna göre böyle bir yetkiye sahip olacak olanlar büyük bir güç elde edeceklerdir ve bu gücün kötüye kullanılması söz konusu olabilecektir. Bu durum karşısında alınacak tedbirler arasında bu belirlemeyi yapacak olanların rast gele seçilmesi gösterilmektedir. Buna göre 500 kişilik bir seçmen grubu, rast gele seçilir ve bu görev kendilerine verilerek her türlü mali ve diğer imkanlar kendilerine tahsis edilir. Bu grubun yapacağı çalışma neticesinde seçmenlerin oy değerleri ortaya konur ve seçim sonrasında buna göre bir değerlendirme yapılır. ⁷⁷ Diğer yandan yukarıda bahsi geçtiği üzere seçmenlerin belirlenmesinde doğrudan bir sınav yapılması ve kazananların seçmen olmaya hak kazanması da alternatif bir öneri olarak dile getirilmektedir.⁷⁸ Ancak sınavın riskli olduğu ve bunun yerine Adam Smith’in öngördüğü gibi eğitim derecesine göre ilave oy hakkının tanınmasının daha

---

⁷³ BRENAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

⁷⁴ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.275.

⁷⁵ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.275.

⁷⁶ BRENAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

⁷⁷ BRENAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

⁷⁸ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.273.

uygun olacağı düşünülmektedir.⁷⁹ Diğer bir bakış açısına göre günümüz demokratik seçimlerinde seçmen oy verme işlemini ciddiye almayabilmekte ve bu işlemi irrasyonel bir şekilde savuşturabilmektedir. Epistokraside ise seçimde ehliyet ya da yeterlilik şartı öne sürülürken *katılımcılık* göz ardı edilmektedir. Ancak epistokrasi de katılımcılık, demokratik bir hak olmanın ötesinde, *seçmen kesimlerine arzuları dışında bazı sonuçların dayatılması*, anlamı taşıdığı düşünülerek eleştirilmektedir. Bu durumda bazı seçmenlerin bu dayatma hakkına sahip olması düşünülemeyeceği gibi en azından bu durumda bir sorumluluk yükü söz konusu olmalıdır. ⁸⁰ Öte yandan “yetkin seçmen” yaklaşımının patroncu ve üstten bakan bir mantığa dayandığı, ileri sürülerek eleştirilmekte ancak epistokratik anlayışın üstün seçmen arayışından ziyade, negatif bir yaklaşımla, yani “yetersiz” seçmenin oy hakkından mahrum edilmesi üzerinde durduğu düşünülmektedir. Buna göre bireyin moral değerlerinin makulün dışında olması ya da ihmalciliği seçme hakkından mahrum kılınması için haklı sebep olarak görülmektedir.⁸¹ Demokrasinin olumsuz yönlerinden bir diğeri olarak, demokrasilerde oy kullanmanın kimlik siyaseti üzerinden cereyan ettiği ve bunun da farklılıkları körüklediği düşünülmektedir. Buna göre seçmenler bu düşünce üzere ya da bazı tarihsel gerekçelerle oy kullanma eğiliminde olabilirler. Bu noktada seçmenler, hakkında hiç politik bilgi sahibi olmadıkları partilere oy verebilmektedirler. Hatta, seçmenlere görüşlerini sorduğunuzda görüş olarak oy verdiği partiden ziyade başka bir partinin profiline uygun düştüğü görülebilmektedir. Örneğin ABD’de Cumhuriyetçiler gibi düşünüp Demokratlara oy veren seçmenlerin bulunduğu bahsedilmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde de alışkın olduğumuz bir tanımlama gereğince, politik bağlılıklar ya da taraftarlıklar bir spor takımına bağlılık şeklinde, fanatik bir bağlılık olarak değerlendirilmektedir. Özellikle sosyal medya çağında politik ayrılıklar daha da derinleşmekte ve bu durum politikayı işlevsizleştirip demokrasiye zarar vermektedir.⁸² Öte yandan demokrasi rejiminin kendini ispatlamış bir rejim olduğu ve bu nedenle başka arayışların anlamsız olacağı düşünülmektedir. Buna karşın epistokrasi, bir demokrasi karşıtlığı olarak algılanmamalı ve demokrasinin geliştirilemeyeceği gibi bir düşünce de söz konusu olmamalıdır. Bu noktada demokrasinin daha iyi nasıl çalıştırılabileceğini düşünmek ve bunun arayışı içerisinde olmak durumundayız.⁸³

Epistokrasi bakımından ortaya çıkan bir diğer eleştiri, karar alıcı olacakların bilgilerinin niteliklerinin tespiti konusundadır. Bu konuda ikili

---

⁷⁹ LEMIEUX, 2017, s.54.

⁸⁰ BRENAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

⁸¹ SCHIAVONE, MAMELI, BONIOLO, 2015, s.273.

⁸² BRENAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

⁸³ BRENAN, Epistocracy, (E.t.26.01.2019)

bir ayırım yapılmaktadır. Buna göre ilk olarak teorik bilgiye sahip olanlar, örneğin akademisyenler, bu karar alıcılar arasında sayılırken, konunun pratik alandaki tecrübeli isimlerinin de bilginler sınıfına dahil olacağı ifade edilmektedir. Buna göre Avrupa Birliği (AB) Komitelerine akademisyenlerin yanı sıra kamu görevlileri, konunun uzmanları ve hükümet dışı organların (HDO) temsilcileri de katılmaktadırlar. Bu noktada moral ve teknik bilgi gerektiren uzmanlıkların yanı sıra normatif sorunlar için politika uzmanları da komitelerde görev alacaklardır. Örneğin, somut olarak, Norveç'in AB ile ilişkileri konusunda hukukçular tarafından hazırlanan bir raporun, politikacılar tarafından hazırlanan raporlardan oldukça farklı görüneceği düşünülmektedir. Yine epistokratik bir yaklaşımda, işsizliğin nedenlerine dair yapılacak bir incelemede, bugünün aksine, normal sıradan, rast gele bir tercihin ötesinde, bu konunun uzmanları titizlikle belirlenir. Buna göre bilgi temelli yönetimde uzmanlar ya da bilginler, tavsiye verici olmanın ötesinde epistokratik ya da kognitif (bilişsel) özellikte karar alma süreçlerine katılırlar.⁸⁴ Diğer yandan seçmenlerin oy tercihlerinde bulunurken bilgi eksikliklerinin olduğu ve alınan kararların isabetli olmayacağı düşünülebilirse de epistokrazi açısından ortaya konan yaklaşımda iyi, sağlam politik kararlar alabilmek için bilinmesi gereken bilginin ne olacağı ortaya konulamamıştır. Zira yapılan araştırmalarda, belirlenen soruların ölçücü olamayacağı ve bu soruların elitist bir önyargı ile hazırlandığı düşünülmektedir.⁸⁵ Buna karşın epistokrazi elitist bir yaklaşım olarak sergilenmekle birlikte epistokrasideki elitizmin yani seçmene verilecek *ustalık lisansının* bir berber ya da tesisatçıya verilecek lisans belgesinden daha fazla elitist olmayacağı ileri sürülmektedir.⁸⁶

Karar alma sürecinin kognitif (bilişsel) niteliği güçlü veya zayıf da olsa alınan kararların daha rasyonel çıktılara dayalı, nitelikli kararlar olacağı dile getirilmektedir. Buna karşın "nitelikli karar" araştırmacılığının demokratik sistemlerde bir görev olmadığı ve bilginin niteliği ve kalitesi bakımından olağan ve sıradan bir yöntem izlendiği ileri sürülmektedir. Burada *epistokratik karakterli demokrasinin* en önemli farkı, bilginin ve buna dayalı kurumların, sistemin bizzat içerisinde temel bir unsur olarak görülmesidir. Olağan demokrasi de ise bilgi sistemin içerisinde olmayıp felsefe ya da yasal teori gibi sistemin dışında tutulmaktadır. Burada epistokrasinin meşruluğu, demokratik çıktılar üzerinde konumlandırılmaktadır. Buna göre, burada biraz daha Kant'ın faydacı yaklaşımının ön plana alındığı görülebilmektedir. Zira bilgi temelli ve bilinçli bir şekilde alınan kararların etkinliği ve verimliliği sayesinde toplumsal fayda maksimize edilmiş olacaktır.⁸⁷ Son olarak epistokraziye yönelik eleştirilerden

---

⁸⁴ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications (E.t.06.02.2019)

⁸⁵ ELLIOTT, 2018, s.94-97.

⁸⁶ LEMIEUX, 2017, s.54.

⁸⁷ HOLST, Epistocracy: Conceptual Clarifications (E.t.06.02.2019)

bir diğeri ise seçmen davranışlarının, bireylerin sosyal ilişkilerinin husumete dayandığı faraziyesine göre ele alınmasıdır. Buna göre epistokraside oyların eşitliği evrensel ilkesi kabul edilmemekte, bazı seçmenlerin oy kullanma ya da tercih becerisinin bulunmadığı düşünülmektedir. Bu düşünce, iki temel gerekçe üzerine inşa edilmiştir. İlk gerekçeye göre politik kurumların bilgiye dayalı olmasında bir sınır olmayıp neticede en iyi sonuç elde edilecektir. İkinci gerekçe ise oyun etik görünümü ile ilgilidir. Buna göre oy verme öncelikli olarak seçmenin sesini duyurmasının bir aracı olarak görülmeyip seçmenlerin diğer seçmenler üzerinde kullanacakları bir güç ya da yetki olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte demokraside bireyin güçsüzlüğü iddiası karşısında, seçmenlerin menfaatleri doğrultusunda oy kullanmalarının, özelliklede ortak menfaate sahip olanlar bakımından, grup ile birlikte bireylerinde güç kazanacağı dile getirilmektedir.⁸⁸

SONUÇ

Epistokrasi tüm yönleriyle ele alınması gereken bir kavramdır. Zira çalışmamızda da görüldüğü üzere vergi sisteminden, doğal afetlere, seçmenin eğitim düzeyinden, seçmenin lisans almasına kadar konu geniş bir alana yayılabilmektedir. Aslında epistokrasi, demokratik sistemlerde seçmen davranışları ve bunun neticelerini sorgulama üzerine yol almaktadır. Buna göre bazı ülkelerde demokratik seçimlere katılım oranlarının düşük olması ya da alınan neticelerin başarıya ulaşamaması sorgulanmaktadır. Epistokrasi başlı başına demokrasiye bir alternatif değildir ya da en azından alternatif olarak görülmemelidir. Buna göre epistokrasi demokrasinin yukarıda bahsi geçen bazı olumsuzluklarını giderici ya da ıslah edici bir rol oynamalıdır. Yani epistokratik yöntemler, demokratik sistemlerin rasyonelleştirilmesinde kullanılabilir. Öte yandan epistokrasiyi sadece bazı seçmenlerin oy vermekten mahrum edilmesi yaklaşımına da indirgememek gerekir. Demokrasinin önemli eksikliklerinden biri, seçmenin bilinçsizliği ve siyasi işleyişe olumlu katkı sağlayamaması, şeklinde ifade edilebilir. Bu noktada seçmenlerin daha bilinçli olmaları ve tercihlerini buna göre şekillendirmeleri elbette ki halk iradesinin tam olarak tecellisine hizmet etmektedir. Aslında seçmenin iradesinin tam olarak sandığa yansması bir bilgi zeminini gerektirmektedir. Buna göre ülkenin sorunları ve partilerin bunlara yönelik çözüm önerileri üzerinde muhakeme yapabilen bilinçli seçmen daha isabetli sonuçlara ulaşabilecektir. Bu nedenle dahi epistokrasinin önümüze çıkarttığı alternatifler dikkate alınmaya değerdir. Örneğin, seçmen eğitim programları ya da epistokratik veto gibi uygulamalar demokrasiden umulan faydayı arttıracaktır. Öte yandan halkın temsilcilerinin oluşturduğu meclislere senatonun eklenmesi de epistokratik bir uygulama olarak değerlendirilebilir.

---

⁸⁸ ELLIOTT, 2018, s.94–97.

KAYNAKÇA

- ACHEN, Christopher H, BARTELS, Larry M., Democracy For Realists: Why Elections Do Not Produce Responsive Government, Princeton University Press, Princeton, 2016.
- BRENNAN, Jason, Against Democracy, Princeton University Press, 2016.
- BRENNAN, Jason, Epistocracy, www.vox.com/2018/7/23/17581394/against-democracy-book-Epistocracy-jason-brennan (E.t.26.01.2019)
- CAMPBELL, Angus, etal., The American Voter, Hoboken, 1960.
- DANAHER, John, On the Need for Epistemic Enhancement: Democratic Legitimacy and the Enhancement Project, Law Innovation and Technology, Vol.5, 2013.
- DOĞAN, Oğuz Kaan, Yasa Yapımında Bir Alternatif: Çift Meclis Sistemi TBB Dergisi 2011/94.
- ELLIOTT, Kevin J. Against Democracy, Contemporary Political Theory, Vol.17, 2018.
- Epistocracy, www.pensivepost.com/egalitarianism-or-Epistocracy-81f7949d524a (E.t.26. 01.2019)
- GÜVEYİ, Ümit, Türkiye’de Seçme ve Seçilme Hakkı Boyutunda Yaşanan Demokratikleşme Sürecinin Kısa Tarihçesi ve Bu Süreçte Kadim Türk Kültürünün Rolü, TBB Dergisi, 2018/137.
- HOLST, Cathrine, Epistocracy: Conceptual Clarifications, www.uio.no/english/research/interfaculty-research-areas/democracy/news-and-events/events/seminars/2011/papers-yale-2011/Yale-Holst.pdf (E.t.06.02.2019)
- LEMIEUX, Pierre, Power to the Knowers, Regulation Vol. 40, 2017.
- PETTYS Todd E., Partisanship, Social Identity, and American Government: Reality and Reflections, Lewis & Clark Law Review, Vol.22, 2018.
- SESHAGIRI, Lee, Democratic Disobedience: Reconceiving Self-Determination and Secession at International Law, Harvard International Law Journal, Vol.51, 2010.
- SEROTA, Michael; LEIB Ethan J., The Political Morality of Voting in Direct Democracy, Minnesota. Law Review, Vol.97, 2013.
- SCHIAVONE, Giuseppe; MAMELI, Matteo; BONIOLO, Giovanni, Epistocracy for Online Deliberative Bioethics, Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics, Vol. 24, 2015.
- URAL, Şafak, Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 40/1 Aralık, 1999.

- VALERIE, Soon, Review of "Against Democracy", Essays in Philosophy, Vol. 19: Iss. 1, 2018.
- ZABUNOĞLU, Gökçe, Bir Radikal Demokrasi Teorisi Olarak Müzakereci Demokrasi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 66 (4) 2017.